

„Baba“ je často silnější než chlap. Jazyk společnost mění, říká lingvistka

Jako první v Česku se zabývala rolí žen a mužů v českém jazyce. Za více než třicet let po revoluci se situace podle lingvistky Jany Valdové mění, ačkoli velmi pomalu. Úskalí navíc pořád způsobuje zastaralá metodika při výběru křestních jmen nebo neochota připustit, že jazyk může změnit společnost.

Když jsem nastupovala na bohemistiku v Brně, vedoucí katedry nás hned na první přednášce uvítala slovy „vážení kolegové“ a pak se zeptala, proč může použít mužský rod pro nás všechny, ale ženský ne. Myslím, že v dnešní době by se proti ní mnohem víc studentek ohradilo. Jakou cestu generické maskulinum zažilo v posledních letech?

To mi dáváte na odpověď kolik hodin?

Kdyby to bylo na mně, můžeme o tom diskutovat dny. Ale zeptám se tedy jinak – proč tolik lidí stále nechápe, že generické maskulinum už není vhodné?

Protože jim chybí znalosti, třeba i plavou v cizích jazycích. Pak by jim bylo nápadné, že v angličtině musí střídat he/she nebo že v němčině je tolik prostoru věnováno zviditelňování žen v jazyce. Chybí také znalosti o propojení jazyka s realitou. Někteří nevěří, že jazyk odráží realitu – je to totiž zrcadlo společnosti. Jak se o ženách mluví, takové postavení mají. Jazyk zároveň může utvářet a měnit společnost. I na to jsou četné výzkumy. Když se změní vyjadřování, otevřou se dveře jednak ženám a dalším menšinám, které také musejí mít v demokratické společnosti rovnoprávné postavení, a může to také iniciovat akce, které mohou být společnosti jenom ku prospěchu.

Třeba naše IT fakulty se trápí nedostatkem žen, ale nejde jen o to je oslovit – a to neznamená jen dát tam ženský rod – ale také si všimnout, jak dívky na školách smýšlejí o oborech. Už tam se dělí na ženské a mužské obory. Ale změna dlouho trvá. Ti kapři, co jsou na rozhodovacích pozicích, si ten mužský rybníček nechtějí vypustit a nechtějí v něm dát prostor i ženám.

Nedávno se řešil případ majitele restaurace, který dostal od Nejvyššího správního soudu pokutu za to, že do inzerátu uvedl pouze slovo „servírka“.

Znám jednu epizodu z úřadu práce, kdy dostali pokyn dávat do inzerátu ženské i mužské tvary. Tak jedné firmě vrátili inzerát, protože měla uvedeno, že hledají závozníka. Museli to opravit na závozníka/závoznici. Pak přišel šéf té firmy poděkovat, že ho donutili to tam připsat, protože sehnal takovou závoznici, že se chlapi mohli jít schovat. Takže tohle je příklad, že to jde. Ztrácíme čas, když si myslíme, že jazyk je něco neměnného.

Zároveň jazyk může někdy odhalit úmysly – ženy u nás mají až o třetinu nižší platy. Takže se předem vystříhají rizika, že by mohla chtít bůhvíjaký plat. Někdy to tedy může být i záměr. Třeba muž se nehlásí na pozici sekretářka, když tam není sekretář.

Vy téma genderové lingvistiky řešíte od 90. let. Jak jste se k němu dostala?

V 70. letech se jinde ve světě prudce rozjel výzkum, jak generické maskulinum zemetá ženy pod koberec. Existují stovky studií, kterými to bylo dokázáno. My jsme tu tehdy seděli za železnou oponou a nedostávali jsme informace o západních diskurzích. A i kdybychom je dostali, tak v socialistické společnosti žádné nerovnosti stejně jakoby neexistují. Ani jsme se o tom tedy nemohli dozvědět, psát o tom nebo mít naději, že to někdo publikuje.

Krátce po něžné revoluci jsem proto byla především pobouřená tím, jak nás obelhávali. Už tehdy za socialismu a cenzury jsme věděli, že některé věci nejsou takové, jaké nám je prezentují. V roce 1995 pak napsala jedna jazykovědkyně článek, kde mluvila o tom, jak ženy na Západě bojují o uznání, což se týká i jazyka. Ale nás se to netýká, protože čeština má tři rody, a uznání je záležitost jazyků, které jsou chudší na rod. A mě napadlo, že nám tady zase buď někdo lže, nebo se nevyzná v tom, co píše. Takže jsem to začala zkoumat a z učitelky gymnázia jsem se stala vysokoškolskou pedagožkou. K genderu jsem se ve zkratce dostala tak, že jsem si uvědomila, že je vždycky o moci, a tak mě zajímalo, jak námi může jazyk manipulovat.

O obor genderové lingvistiky je ale mezi mladými lidmi stále větší zájem.

Když zadáte heslo „gender a jazyk“, vyskočí vám stovky prací. To znamená, že se na univerzitách něco děje. Já mimo to každý rok dělám semináře a přednášky na toto téma, nebo se sejde několik článků v médiích. Zájem společnosti je, jen musíme do lidí dostat, že genderově inkluzivní jazyk je prostě z pragmatických důvodů dobrý.

Jakým největším překážkám jste vy sama musela čelit?

Obrovské překážky byly v 90. letech. Hlavně zesměšňování toho, co dělám. To postupně přestalo, postupně jsem je vyvrátila. Další překážka byla petice v roce 2010, když jsem se genderově inkluzivní vyjadřování snažila prosadit do škol. Petice byla dobrá v tom, že těch čtrnáct podepsaných lidí připsalo i své adresy. Takže jsem na všechny poslala vysvětlení, že toto po nás Rada Evropy chce už dvacet let. Ale není to jen výmysl Evropské unie, takový jazyk tu byl už dávno před ní. Takže spíš než překážka to byla nahrávka na smeč. Ale největší překážka je, že to všechno trvá tak dlouho.

Podařilo se mi ovlivnit vyjadřování o ženách a mužích, nyní je třeba k tomu přidat i nebinární identity. Ale někdo pořád nepřemýšlí pragmaticky, že genderově inkluzivní jazyk je zdvořilost a způsob, jak oslovit víc lidí. A takové lidi nepředělám.

Autor: [Tereza Vlčková](#)

Zdroj: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/inspirativni-zeny-jana-valdrova-genderova-lingvistka.A221213_173621_domaci_vlc